

духом його оптимістичної і матеріалістичної особи, ще можна з певними примітками віднести до Ренесансу, називати ренесансними митцями Данте і Петрарку, цих пристрасних проповідників християнства, цих видатних мистиків і теологів, які сконцентрували у своїй творчості всі найважливіші набутки Середньовіччя – означає йти проти очевидних речей, називати чорне білим чи навпаки. Для радянської ідеології (і будь-якої іншої) це не дивно. Для науковця... Це неприйнятно. На жаль, пан Ігор Козлик, так і не здолавши живучих упереджень, флорентійську трійцю вилучає із їхнього рідного Середньовіччя.

Показово навіть те, що частина книги, присвячена Середньовіччю, складає третину загального обсягу. Ясно чому: про Відродження ж хочеться сказати більше, воно має усього більше, воно загалом більше (хоча Середньовіччя тривало тисячу років, а Ренесанс – два століття). Показово й те, що, даючи загальну панораму європейських епох (періодів) автор посібника взагалі не згадує Бароко, яке прийшло на зміну Ренесансу і піддало його доречній критиці на засадах Середньовіччя. Пізніше цей досвід вповні використають романтики. Тобто факти свідчать: пан Ігор Козлик, бажаючи дати студентам об'єктивну панораму літературного розвитку, на кожному кроці виявляє надмір суб'єктивності: він явно надає перевагу Відродженню, а от Середньовіччю досить і того, що тепер його не гудять (нормальна ж епоха).

У посібнику багато місця відведено питанням культурного обміну між Заходом і Сходом. Йдеться про численні відмінності східної (іудейської) і західної (греко-римської) картин світу. Але натомість майже нічого не пишеться про протилежність між Середньовіччям і Ренесансом, засадничу протилежність. На відміну від акцентованої першої опозиції (насправді між світоглядом часів Старого Заповіту і часів Олімпу багато більше спільного, ніж відмінного) ця опозиція складала основний механізм розвитку європейської цивілізації. В осмисленні філософів і культурологів нового часу це протилежність між об'єктивним і суб'єктивним, реальним та ідеальним, матеріалістичним та ідеалістичним, зовнішнім (екстравертним) і внутрішнім (інтровертним) тощо. Середньовіччя – це епоха внутрішньої людини, це шлях всередину себе, від світу, а не до світу. Це грандіозний порив до індивідуального безсмертя, до розбудови особистості, всередині якої зіштовхуються космічні сили і змагаються за її душу. Аскет, книжник, провидець, лицар, прекрасна дама – це ті вічні ідеали, які були виношені Середньовіччям і потім спародійовані і відкинуті Ренесансом.

Зрозуміло, що маркування епох – справа марна, це ідеологічний імпульс. Я не маю наміру поміняти маркери між двома епохами. Справді ні одна не краща за іншу, а життя завжди препаскудне, як і людина в ньому. Але варто наголошувати: в історії європейської цивілізації є дві основоположні епохи (кожна – тисячу років): греко-римська Античність і християнське Середньовіччя. Решта епох – похідні, вони повторюють, вертають, переосмислюють чи одну, чи другу. Будь-якої наступної могло б не бути – інші були б не гірші. Без двох перших Західна цивілізація не постала б. Може, було б щось краще, хто зна. Але якщо ми цінуємо те, що маємо, то варто віддати належне двом першим періодам, підкреслюючи їх рівноцінну важливість і водночас повну протилежність, яка, зрештою, і забезпечила динаміку цивілізаційного руху, характерного саме для Європи.

Можливо, у мене свої упередження, і я перебільшую те, що насправді є простою даниною традиції. Хоча...

Орися ГАЧКО

НОВИЙ ПІДРУЧНИК З КУЛЬТУРОЛОГІЇ

[Джон Сторі. Теорія культури та масова культура. Вступний курс. – Київ: Вид-во “Акта”, 2005. – 357 с. – ISBN 966-7021-90-4.]

Сьогодні культурологія набуває все більшої популярності серед молодшого покоління українських гуманітаріїв. Однак підручників, які б чітко окреслювали проблематику сучасних досліджень в цій галузі, катастрофічно не вистачає. Це зовсім не означає, що присвячені культурологічній тематиці тексти важко знайти або вони не цікаві видавцям. Проблема радше у

способі викладу і специфіці вітчизняної культурології. Традиційні навчальні посібники з культурології за способом вживання термінології нагадують японські головоломки – настільки все складно і заплутано в базових визначеннях, а сама дисципліна, здається, ніяк не може позбутися тієї етнографії. Тому книга професора Сандерлендського університету, доктора Джона Сторі буде приємним сюрпризом для шанувальників культурологічних студій. По-перше, вона чудово перекладена з англійської, легко читається і практично не хвилює термінологічними неточностями. По-друге, книжка дає відчуття «смаку» матеріалу: густо пересипана цитатами з оригінальних творів класиків філософії та теорії культури, вона в жодному випадку не є компендіумом чужих думок, а радше продуманим аналізом, що ставить кожен працю у контекст своєї часової епохи.

Предметом уваги автора є зв'язок між теорією культури та масовою культурою. Проте він зосереджується не стільки на історії, скільки на теоретичних і методологічних наслідках цього взаємозв'язку, що його автор розглядає як дискурсивну формацію з притаманною їй ідеологією функціонування. Масову культуру, стверджує Дж. Сторі, завжди визначають через додаткові поняття: народну культуру, панівну культуру, культуру робітничого класу тощо, натомість, «це порожня концептуальна категорія, яку залежно від використовуваного контексту можна наділити значущістю...» (с. 14). Користуючись дефініцією Раймонда Вільямса, вчений визначає принаймні три виміри поняття «культура», два з яких (друге і третє) широко використовують у дослідженнях масової культури: 1) культура як загальний процес духовного, інтелектуального та естетичного розвитку; 2) культура як конкретний спосіб життя; 3) культура як культурні тексти і практики. Маскультури також притаманний політичний вимір, адже розуміння цього поняття міняється не тільки від епохи до епохи, а й залежно від поглядів і переконань того чи іншого дослідника.

Розглядаючи політично орієнтований підхід в дослідженнях масової культури, автор звертається до базового в цій сфері досліджень тексту Метью Арнольда «Культура та анархія». «Цей видатний теоретик масової культури, – зазначає Дж. Сторі, – насправді сказав про масову культуру дуже мало, хіба те, що вона для нього асоціюється з політичним безладдям» (с. 45). Нагадаємо, що позиція М. Арнольда полягала в тому, що культура і цивілізація – невіддільні поняття, і завданням еліт є «окультурити» робітничий клас заради власної ж безпеки. До 1950-х рр. його концепція була провідною серед теоретиків культури. Давши поштовх уявленню про занепад культури і необхідність культурного відродження, вона вплинула на формування поняття «кризи культури» Ф. Р. Левіса. Незважаючи на те, що левісисти мали схильність розглядати масову культуру як прояв занепаду та потенційного політичного безладдя, саме вони створили перший освітній простір для вивчення маскультури.

Паралельно до левісизму і всупереч йому на початку 1960-х рр. в Британії розвинулася ще одна школа теорії культури – т.зв. «культуралізм» Р. Гогарта і Р. Вільямса. До цієї школи зараховують також праці Е. П. Томпсона, С. Гола і П. Веннела, а інтелектуальним осередком школи став Центр сучасного культурологічного аналізу при Бірмінгемському університеті. До нього вважає себе причетним і сам автор книги. Головне положення культуралізму базується на переконанні в тому, що, аналізуючи культуру суспільства (насамперед текстові документи), можна відтворити моделі поведінки та сукупності ідей тих, хто був творцями цих документів. Культуралісти зосереджуються на об'єктивній оцінці культурних явищ, що є головною засадою тлумачних практик культурологічного аналізу. Вони намагаються зрозуміти, що ж насправді мали на думці автори культурних текстів, і прагнуть відродити досвід, цінності тощо – «структуру відчуття» окремих груп чи цілих суспільств. У цьому сенсі британських культуралістів часто пов'язують з французькими структуралістами. Їхнє поєднання з марксистською теорією виразно простежується у працях Луї Альтусера і Антоніо Грамші.

Основна різниця між британцями і французами у дослідженнях масової культури, на думку деяких дослідників, полягає в тому, що структуралісти відрізняються аналітичним підходом і байдужі до культурної цінності предмету дослідження, тоді як обидві британські школи схильні радше оцінювати. Джон Сторі розпочинає огляд структуралізму від ідей Фердинанда де Соссюра, Клода Леві-Стросса та американського культуролога Віла Райта і закінчує «Міфологіями» Ролана Барта та постструктуралізмом Жака Дерріди, Жака Лакана, Мішеля Фуко і Едварда Саїда. Він коротко висвітлює суть їхніх досліджень і показує їх політичну вагу у сучасному світі, що дає відчуття практичної вартості цих робіт. Те саме стосується розгляду марксистського та феміністичного підходів до культури, кожному з яких присвячено окремий розділ книги.

В останніх главах автор розглядає постмодернізм і масову культуру та політику. Постмодернізм, щоправда, проаналізовано лише з точки зору аналізу маскультури. Для цього він зосереджується на розвитку постмодерністичної теорії на початку 1960-х рр. в США і Великій